

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

KÜRESEL SALDIRI, ULUSAL DEVLET ve SENDİKALAR

8.9

I

01

92

Dr. Alpaslan IŞIKLI

Eğitim Yayınları No. 68

TÜRK-İŞ

**TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI
KONFEDERASYONU**

**KÜRESEL SALDIRI,
ULUSAL DEVLET ve**

SENDİKALAR

TÜRK-İŞ

Bilgi Merkezi

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI

Demirbaş N

Tasnif No:..

Eğitim Y

338.9

İŞİ

2001

1992

Bilgiye a işlenmiştir.

TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları No. 68
Ankara, 2001

TÜRK-İŞ Genel Merkezi
Genel Eğitim Sekreterliği
Bayındır Sokak No. 10
Kızılay - Ankara

Prof. Dr. Alpaslan İŞIKLI
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Baskı:
Başak Matbaacılık
(0.312) 384 27 61 - 62

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Giriş.....	7
İmparatorluk Çağına Dönüş	10
Küreselleşmenin İdeolojisi	23
Küreselleşme Özgürlükçü müdür?	27
Küreselleme ve Sosyal Devlet Arasındaki Çelişki ..	36
Sömürünün Uluslararasılaşması.....	40
Kumarhane Kapitalizmi	44
Yeni Dünya Düzeninde Sendikacılık.....	49
Sonuç ve Öneriler	60

SUNUŞ

Ulusötesi şirketlerin her gün daha da artan gücü, milli devleti ciddi bir tehdit altında tutmaktadır. Günümüzde yıllık ciroları birçok gelişmekte olan ülkenin gayri safi milli hasılasını aşan şirketler, dünyayı istedikleri gibi yönetmek istemektedirler. Bu nedenle, ulusötesi şirketler, milli hakimiyete karşı çıkmakta, milli devletleri çeşitli biçimlerde bölmeye çalışmaktadır. Günümüzde Türkiye’de yaşanan sorunların bir bölümünün arkasında bu dış kaynaklı hesaplar ve oyunlar yatmaktadır. Bu süreçten en fazla etkilenenler, başta işçilerimiz olmak üzere, tüm çalışanlardır. Bu kitapçığın bu gelişmelerin kavranmasına yardımcı olacağına inanıyorum.

Salih KILIÇ

Genel Eğitim Sekreteri

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız zaman diliminde hiçbir toplumsal sorun düşünülemez ki kendisini giderek yoğun bir biçimde çerçeveleyen küreselleşme olgusundan bağımsız bir biçimde ele alınıp incelenebilsin. Ancak, küreselleşme günümüzün bir gerçekliği olmakla birlikte, onun insanlık tarihinin daha önceki dönemlerinde de ortaya atılmış bir özlem, hatta bir gerçeklik olduğunu söyleyebiliriz.

Bir bakıma, bütün dinler, insanlığın ve yeryüzünün sorunlarına mevcut siyasal sınırları tanımayan bir bütünlük içinde çözüm aradıkları için -paradoksal olarak gerçekte bazı derin ayrılıkların nedeni olmalarına karşın- bir tür küreselleşme öğretisini yaymaya çalışmışlardır.

Bu yöndeki arayışlar, Sanayi Devrimi sonrası dönemde de sürmüştür. Ütopyacı düşünürler bu konuda ilk akla gelen örneklerdir.

Bunların pek çoğu, hayal ettikleri yeryüzü cennetinin gerçekleşmesini, ideal bir dünya devleti-

nin kurulmasına bağlı görmüşlerdir. 19. yüzyılın önde gelen düşünürlerinden Proudhon'un modelinde de, Rousseau'nun sosyal mukavele düşüncesinden esinlenen bir özgürlük fikrinin temel oluşturduğu ve "atölyenin hükümetin yerini aldığı" birimlerden örölü bir dünya devletleri federasyonu öngörölmekteydi. Keza, Marks'ın öngördüğü "proletarya enternasyonalizmi"nin ırk, dil, din... gibi sınırlar tanımayan bir evrenselleşme amacına yönelik olduğunda kuşku yoktur.

Bambaşka bir dünya görüşünü ele alalım: Marks da belli anlamda bir küreselleşme öngörmüştür. Onun kavramsallaştırdığı proletarya enternasyonalizmi de evrensel ölçekli bir küreselleşme temelinde biçimlenmiş bir dünya demektir.

Öte yanda, Hitler'i de küreselleşmeci saymamız gerekir. Ünlü komedyen Charlie Chaplin'in, onu karikatürize ederken küre şeklindeki bir balonla oynarken temsil etmesinin başka ne anlamı olabilir?

Acaba Mustafa Kemal Atatürk'ün küreselleşme konusundaki yerini nasıl belirleyebiliriz?

Atatürk'ün tutuşturduğu kurtuluş alevi, Anadolu bozkırlarıyla sınırlı bir amaca yönelmiş değildi. O, sömürgeciliğin ve emperyalizmin yeryüzünden ebediyen silineceği bir dünyanın kurulmasına katkı sağlamak amacıyla yola çıkmıştı. O, başından beri bilincinde olduğu bu durumu, 9 Temmuz 1922'de yaptığı bir konuşmasında şöyle açıklamaktadır:

"Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye âzîm ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın dâvasıdır."¹

Bütün bunlardan sonra, bugüne dek yeryüzünün sahne olduğu belli başlı düşünce akımlarının

1 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, 4. baskı, cilt: 2, s. 44.

ve inanç sistemlerinin hemen hepsi gibi Kemalizm'in de küreselleşmeci olduğu sonucuna varabiliriz. Ancak, bunların her birini diğlerinden ve diğlerinden ayıran derin farklar bulunduğunu görmek zorunda olduğumuzu da unutmamamız gerekir. Bu farklılığı yaratan, ne türde, ne nitelikte bir küreselleşme sağlanmak istendiğidir.

İMPARATORLUK ÇAĞINA DÖNÜŞ

Yukarıda değindiğimiz küreselleşmeci eğilimlerin her birinin kendisine özgü bir iktidar yapılanması öngördüğü ve bu iktidarın belirlediğı bir egemenlik kavramına göre biçimlenmiş bir dünya amaçladıkları bellidir. Günümüzün küreselleşmecilerinin ne tür bir iktidarın egemenliğı altında bir küreselleşmeden yana oldukları her zaman açıkça ortaya konulmuş değildir.

Çoğu yerde, küreselleşmek için uluslararası pazara açılmak ve bu pazarın yasalarına kayıtsız şartsız teslim olmak gerektiğini ileri sürerler. Onlara göre, Adam Smith'in 19 yüzyıl başlarında

söylediği gibi, uluslararası pazarın da bireysel kararların bileşkesinden ibaret olan ünlü "görünmeyen el"den başka yöneticisi yoktur.

Üstelik iddia etmektedirler ki ezen-ezilen, sömüren-sömürülen çelişkisinden söz etmek modası geçmiş bir şarkıyı terennüm etmekten farksızdır; artık, uluslar arasında kendi deyimleriyle bir "karşılıklı bağımlılık" dönemi başlamıştır ve emperyalizm dönemi sona ermiştir. Bu iddialar karşısında İncil'deki ünlü sözü anımsamamak elde değil: "Şeytanın en büyük kurnazlığı kendisinin olmadığına bizi inandırmasıdır".

Gerçekte ise Adam Smith'in sözünü ettiği gibi bir serbest rekabet düzeni, yalnızca bazı ders kitaplarında yer almış; gerçek yaşamda hiç bir zaman gerçeklik kazanmamıştır. Gerçekte tüm pazarlar gibi uluslararası pazarın da sahibi vardır. Uluslararası pazar, tüm pazarlar gibi, bir görünmeyen elin değil; giderek görünen, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası odaklarda somutlaşan uluslararası boyutlu tekellerin egemenliği altında-

dır. Yeryüzünde bir "dev şirketler ve cüce devletler" dönemi başlamış bulunuyor.² Sayıları beşyüze varan çok uluslu şirket, dünya ticaretinin %70'ini elinde tutmaktadır.

Küreselleşmeye koşut olarak etkinlik alanları genişleyen uluslarüstü iktisadi güç odakları, tek kutuplulaşan dünyada rakipsiz kalan süper gücün ve onun başında yer aldığı G7 halkasının siyasal üstünlüklerinin ve iktidarlarının asıl dayanağını oluşturmakta ve bu iktidarın hizmet ettiği temel çıkarı temsil etmektedirler.

Bugüne dek açıklanmış olan görüşler içinde, günümüzde giderek belirginleşmekte olan küreselleşme gerçeğinin gerçek yüzünü ortaya koyan bir örneğe, ünlü İngiliz yazarı Bernard Shaw'un yazdıkları içinde rastlamaktayız.

Bernard Shaw, Fabian Cemiyeti'nin bir üyesi olarak bu yüzyılın başında yayınladığı Fabiancilik

2 Ignaciot Ramonet, "Firmes géantes Etats nains", *Le Monde Diplomatique*, juin 1998, s. 1.

ve İmparatorluk isimli kitapçığında bugünün küreselleşme olgusuna şaşılacak ölçüde benzeyen ve dolaylı bir sonuç olarak bu olgunun gerçek yüzünü teşhir eden görüşler ortaya koymuştur.

Shaw'a göre, "bir ulusun kendi topraklarında, dünyanın geri kalan kısmının çıkarlarını nazara almaksızın dilediğini yapma hakkına sahip olması fikri, artık geçerliliğini yitirmiştir". Çünkü Shaw, dünyanın, insanlığın ortak malı olarak görülmesi ve dünya kaynaklarının etkin bir biçimde kullanımının, tüm diğer "dar ulusal çıkarlara" göre öncelik taşıması görüşündeydi. Dolayısıyla, ideal çözüm bir Dünya Federasyonunun kurulması olabilirdi. Ancak bu gelişimin çok uzağında bulunduğunu kabul eden Shaw, "mevcutlar içindeki en sorumlu İmparatorluk Federasyonunun (Imperial Federation) onun yerini alması"nı savunmaktaydı.³

3 Bernard Shaw, *Fabianism and the Empire*, bkz: G.D.H. COLE, *A History of Socialist Thought*, Volume III, Part I, Londra, Macmillan, 1963, s. 190-191.

Bu çok samimi anlatım çerçevesinde savunulan, elbette ki emperyalizmin egemenliği altında tam bağımsızlık ilkesinin silinip gitmesinden, bir başka deyişle, çok sayıda bağımsız ve demokratik rejimler yerine tek ve evrensel bir imparatorluk rejiminin kurulmasından başka bir şey değildir.

Günümüzde, küreselleştiği söylenen dünyayı bekleyen de bundan ibaret olduğu her gün biraz daha iyi anlaşılıyor. Uluslararası ekonomik ilişkilerde gerçekleştirilen yeniden yapılanma süreci, güçlüyü daha güçlü yapan eğilime hız katmıştır. Bu yolla, görülmemiş ölçüde yoğunlaşarak uluslararasılaşan sermaye, bunalımın yükünü kendi dışına yansıtma olanağını artırmıştır.

Uluslararası sermaye, hiç bir kamusal denetimin boyutlarına sığmayan bir güce erişmiştir. General Motors'un cirosu, Danimarka'nın; Ford'un ki Güney Afrika'nın; Toyota'nın ki Norveç'in gayri safi yurtiçi hasılasını aşmıştır.⁴

4 Ignacio Ramonet, *Géopolitique du chaos*, age, s. 61-62.

Sermayenin uluslararası boyutta böylesine büyük bir güç haline gelmesi, ulusal iktidarların önemi ortadan kaldıran ve giderek ulus devleti tarihe gömmeye yönelik sonuçlar doğurmaktadır.

Temel nitelikteki mali, ekonomik ve dolayısıyla sosyal konulardaki kararların, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası sermayenin çıkarlarının aracı konumundaki kurumlar tarafından alınması ve yürütülmesi doğrultusundaki yeniden yapılanma süreci, Türkiye ile sınırlı değildir.

Ottawa Üniversitesi profesörlerinden Michel Chossudovsky, bu sürecin, ülkelerin kamusal yönetim kurumları ve mekanizmaları üzerinde doğurduğu sonuçları şöyle anlatıyor:

"...bu ülkeler vergi ve para politikaları üzerindeki tüm denetimlerini kaybediyorlar. Merkez bankaları ve maliye bakanlıkları 'yeniden yapılanmış', çoğu devlet kurumları lağvedilmiş, ekonomik vesayet kurulmuştur. Böyle-

ce, sivil topluma hesap vermek zorunda olmayan bir tür 'paralel yönetim' uluslararası örgütlerce oluşturulmuştur."⁵

Ulusal devletin tahribinin veya zayıflamasının beraberinde getirdiği ve daha da önemli olan bir diğer sonuç, demokrasinin rafa kaldırılmasıdır. Yalnızca işçi-işveren ilişkileri çerçevesindeki demokrasi, yani endüstriyel demokrasi değil, bir bütün olarak demokrasinin kendisi tehdit altındadır. Unutmamak gerekir ki demokrasi, yeni liberalizmin fikir babaları olan Von Hayek ve Friedman açısından, hiç bir zaman temel nitelikte bir değer ifade etmemiştir ve onlar, Pinochet'nin Şili'sine daima hayranlık duymuşlardır.⁶

Yeni Dünya Düzeninde küreselleşen iktidar odakları tarafından temsil edilen ayrıcalıklıların

5 Michel Chossudovsky, *"Comment éviter la mondialisation de la pauvreté"*, *Le Monde diplomatique*, Eylül 1991, s. 4.

6 Bkz: Perry Anderson, *"Histoire et leçons du néo-libéralisme"*, *L'Autre Davos*, age, s. 21.

dar çıkarlarının yansıması olan öncelikler ile demokrasi ilkeleri arasındaki çelişkinin aşılması olanaksızdır.⁷

Bu nedenledir ki ulusal devlet ortadan kaldırılırken onun yerine konulmak istenen, uluslararası düzeyde bir demokrasi değil uluslararası totalitarizmdir, bir başka deyişle yeni dünya imparatorluğudur. Bu yöndeki gözlemler ve teşhisler giderek yaygınlaşmaktadır. Amerikan asıllı iktisatçı Susan George, bir "Dünya Bankası İmparatorluğu"ndan söz eder olmuştur.⁸ Fransız düşünür Alain Minc ise, yeni bir Orta Çağ'a dönüşten söz etmektedir.⁹

Mevcut koşullarda, ulus devletin ortadan kaldırılması, tek tek uluslar bünyesinde gerçekleştiril-

7 Bkz: A. Işıkli, **Küreselleşme ve Demokratikleşme**, 2. Baskı, Tüzey, Ankara, 1996.

8 Susan George and Fabrizio Sabelli, **Faith and Credit, The World Bank's Secular Empire**, Penguin Books, Londra, 1994.

9 Herbert Kitschelt, **The Transformation of European Social Democracy**, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, s. 33; Anthony Giddens, **The Third Way**, Cambridge, 1998, s. 138.

miş bulunan demokratik kazanımların korumasız kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Çünkü, ulus devletin ortadan kalkması, şu veya bu ölçüde demokratik olan rejimlerin kabuklarının kırılmasını, dolayısıyla ezilmelerinin kolaylaşmasını sağlamaktadır.

Böylece, totalitarizmin yeni bir türünün doğmakta olduğunu söylemenin isabeti giderek açıklık kazanmaktadır.

"Örgütlü herhangi bir muhalefete yer tanımayan, kişilerin haklarını devletin yüce menfaatine tabi kılan, ve bu devlet bünyesinde, yönetimi ele geçirilmiş bulunan toplumun tüm etkinliklerinin siyasal iktidar tarafından hükümranlılık hakları kullanılarak yönetilen tek partili rejimlere 'totaliter rejim' denilmekteydi.

Küreselleşme dogmalarına ve tek yönlü düşünceye dayalı olan bu yeni totalitarizm, başka hiç bir iktisat politikasını kabul etmemekte, yurttaşların sosyal haklarını rekabetçi mantığa feda

etmekte ve toplumun tüm yönetimini finans piyasalarına terk etmektedir."¹⁰

Her şeyin piyasaya terk edilmesi, piyasaya egemen olanların tüm toplumsal yaşama egemen olmaları sonucunu doğurmakta; sonuçta, mali, ekonomik ve medyatik gücü elinde bulunduran bir avuç azınlığın tüm dünyayı yönetmesi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmenin yeni bir tür imparatorluk demek olduğuna dair görüşler, yalnızca bu oluşuma eleştirel bir gözle bakanlar tarafından ileri sürülmüyor. Küreselleşmenin yandaşları arasında da kurulmakta olan küresel yapılanmanın düpedüz bir imparatorluk olduğuna dair görüşler eksik değil.

Amerikadaki ünlü ve etkin kuruluşlardan biri olan, Carnegie Endowment vakfının kıdemli araştırmacılarından Robert Kagan'ın da yeni bir impa-

¹⁰ Ignacio Ramonet, "*Régimes globataires*", *Le Monde Diplomatique*, Ocak 1997, s. 1.

ratorluğun kurulmakta olduğundan kuşkusu yok. Ancak, ona göre, tepesinde Amerika'nın yer aldığı bu yapılanma bir "alicensap imparatorluk"tur ve "aslına bakarsanız Amerika'nın alicensap hegemonyası dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun çıkarınadır".

Bu şekilde biçimlenen yeni dünya düzeninde, demokrasi tamamen gündem dışına itilmiştir ve sorun, hangi imparatorluğun daha iyi olacağı tartışmasına indirgenmiş bulunmaktadır. Kagan, hangi imparatorluğun daha iyi olduğunu şöyle açıklamaktadır:

"ABD'nin hataları ne olursa olsun başka bir güç onun yerini aldığı takdirde dünya yeni durumu daha sevimsiz bulacaktır. Amerika zaman zaman küstah ya da bencil olabilir, gücünü kullanmada aç gözlülüğe kaçabilir. Ancak, kusura bakılmasın ama kiminle karşılaştırıldığında? Amerika'nın gücü Fransa'da olsaydı Fransızlar'ın daha az zorba, bencil ve hata yapmaya az meyilli olduklarına ina-

nan çıkar mı? (...) Eğer dünyada tek bir süper güç kalacaksa bu gücün ABD olması herkesin yararınadır."¹¹

Amerika'nın ulusal güvenlik danışmanlarından ve yakın tarihinin önde gelen isimlerinden Brzezinski de, 1997 tarihli kitabında, bugünün dünyasını benzer çizgilerle tanımlamaktadır. Ona göre, "rakibinin çöküşü, Amerika Birleşik Devletleri'ni eşsiz bir konuma soktu. Birbiri ardına hem ilk hem de tek küresel güç haline geldi. Amerika'nın küresel üstünlüğü bazı bakımlardan, daha sınırlı bölgesel etkinlik alanlarına rağmen eski imparatorlukları andırmaktadır. Bu imparatorluklar güçlerini vasallar, tâbiler, protektoralar ve sömürgeler hiyerarşisine dayandırmışlardı; bunların dışında kalanlara da genellikle barbar gözüyle bakılırdı."¹²

11 Robert Kagan, "Alicenap İmparatorluk", **Foreign Policy** (Türkiye baskısı-İstanbul Üniversitesi yayını), Yaz 1998, s. 24, 26.

12 Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Sabah Kitapları, s. 13.

Günümüzde hüküm sürmekte olan küreselleşme fikrinin anlamı, "uluslararası pazar güçlerine kayıtsız şartsız teslimiyet" olarak özetlenebilir. Bu nedenledir ki küreselleşme sonucunda ulusal devletlerin iktidar alanları daralırken, onun yerine -iddia edilenin tersine- halkın değil uluslararası sermayenin egemenliği yoğunluk ve genişlik kazanmaktadır. Dolayısıyla, yalnızca ulusal devlet olgusunun son bulduğu bir dönem başlatılmış olmamakta; aynı zamanda, demokrasi de sözde kalmaya mahkum edilmektedir. Bir başka deyişle, "egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" ilkesi yerine "egemenlik kayıtsız şartsız uluslararası sermayenindir" ilkesi egemen kılınmak istenmektedir.

Günümüzde, küreselleşmenin bir düşünce veya özlem olmanın ötesinde elle tutulur bir gerçeklik haline gelebilmesinin başlıca nedeni, teknolojinin gelişimi sonucunda dünyanın küçülmesidir. Ayrıca, görmek zorundayız ki küreselleşme, 70'li yıllardan bu yana süregelen bir bunalımın içinde

yuvarlanmakta olan uluslararası sermayenin bu bunalımdan kurtulmak için başvurduğu yollardan biridir.

Uluslararası sermaye, küreselleşme doğrultusundaki çabalarını, hedefine ulaştırabilmek için, öncelikle, emekçi kitleleri korumasız ve savunmasız bir konuma sürüklemeyi amaçlamaktadır. Bunun için saldırılarının başlıca iki hedefe yöneldiğini görmekteyiz: sosyal devlet ve sendikacılık...

KÜRESELLEŞMENİN IDEOLOJİSİ

Değişik küreselleşmecî akımları birbirinden ayıran bir diğer temel fark da hangi ideolojik temelde biçimlendikleri sorusunun yanıtına göre açıklık kazanabilir.

Marks'dan Hitler'e kadar, küresel bir amaç taşıdıklarına işaret ettiğimiz akımların her birinin temsilcileri, düşünce ve eylemlerini belli ve belirgin bir ideolojik temel üzerinde biçimlendirmişlerdir.

Günümüz küreselleşmecileri ise "ideolojilerin sonu" sloganını kendilerine bayrak yapmışlardır. Oysa, çok bağınaz ve dogmatik bir ideolojik tavır içindedirler. Onların bu tavırları karşısında, "Şeytanın en büyük kurnazlığı, kendisinin olmadığına bizi inandırmasıdır" sözünü anımsamamak mümkün değildir.

Günümüzdeki küreselleşmeci akımın temelinde yatan ideoloji, neoliberalizmdir. Neoliberalizm, "yeni özgürlükçülük" anlamına geldiği halde, gerçekte ne yenidir; ne de özgürlüktür.

Neoliberalizm yeni değildir. Bir asrı aşkın bir süre boyunca denenmiş ve acılı sonuçları, tekrar tekrar görülmüş olan 19. yüzyıl liberalizminin, bir başka deyişle vahşi kapitalizmin yeniden diriltmesinden başka bir şey değildir. Şu farkla ki 19. yüzyıl liberalizmi, sosyal devlet olgusuyla henüz tanışmamış olan Batı dünyasında uygulama alanı bulmuştu; neoliberalizm ise sosyal devletin nimetlerini tatmış olan ve yine Batı dünyası mer-

Günümüz küreselleşmecileri ise "ideolojilerin sonu" sloganını kendilerine bayrak yapmışlardır. Oysa, çok bağınaz ve dogmatik bir ideolojik tavır içindedirler. Onların bu tavırları karşısında, "Şeytanın en büyük kurnazlığı, kendisinin olmadığına bizi inandırmasıdır" sözünü anımsamamak mümkün değildir.

Günümüzdeki küreselleşmeci akımın temelinde yatan ideoloji, neoliberalizmdir. Neoliberalizm, "yeni özgürlükçülük" anlamına geldiği halde, gerçekte ne yenidir; ne de özgürlükçüdür.

Neoliberalizm yeni değildir. Bir asrı aşkın bir süre boyunca denenmiş ve acılı sonuçları, tekrar tekrar görülmüş olan 19. yüzyıl liberalizminin, bir başka deyişle vahşi kapitalizmin yeniden diriltilmesinden başka bir şey değildir. Şu farkla ki 19. yüzyıl liberalizmi, sosyal devlet olgusuyla henüz tanışmamış olan Batı dünyasında uygulama alanı bulmuştu; neoliberalizm ise sosyal devletin nimetlerini tatmış olan ve yine Batı dünyası mer-

kezli bir oluşum niteliğiyle ve küresel ölçekte uygulama alanı kazanmak iddiasıyla varlık kazanmaktadır.

Liberalizmin acılı sonuçları, 1929-30 bunalımıyla ve dünya savaşlarıyla doruğa ulaşmıştı. Sosyal devlet, bu duruma çözüm olmak üzere ve adeta bir cankurtaran simidi gibi işlev görmek üzere Batı ve Kuzey Avrupa toplumlarında geçerlik kazanmıştı.

şimdi ise 70'li yıllardan bu yana hüküm süren yeni bir bunalım karşısında, sosyal devletin tahribi, en önce akla gelmekte ve sanki geçerli bir zmmşesine gündeme getirilmiş bulunmaktadır.

Oysa, bunalımın nedeni sosyal devlet değildir. Bunalımın asıl nedeni, refahın ve demokratikleşmenin ayrıcalıklı bir coğrafya ile sınırlı kalmış olması, daha somut bir ifadeyle sosyal devletin evrenselliğinin sağlanamamış olmasıdır. Evrenselleşemeyen sosyal devletin, anavatanında da so-

nu gelmiş; İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, sosyal refah devleti uygulamalarının göz kamaştırıcı örneklerine sahne olmuş bulunan ülkelerde, 1980'lere doğru sosyal devlet ile demokrasi arasındaki konsensusun çatırdadığına tanık olunmuştur.

Neoliberalizm, yıkımla ve felaketle sonuçlanmış bir tecrübenin tekrarından ibaret olmasına karşın, sanki görülmemiş bir yenilikmişçesine sunulabilmekte; bu konuda estirilen "değişim rüzgârları"na direnenler, "dinozor" durumuna düşmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Neoliberalizmin ülkemizdeki çığırta kanlarına soracak olursanız, Kemalizm de Kemalist ideolojinin temel unsurlarını oluşturan devletçilik ve halkçılık ilkeleri de eskimiştir; dolayısıyla terk edilmeleri kaçınılmazdır. Ne var ki onların bu eskimiş dedikleri değerlerin yerine koymak istedikleri şeyler, çok daha eskinin hortlatılmasından başka bir şey değildir. Örneğin, Kemalizm, neoliberalizm-

den kronolojik olarak daha eski olmadığı gibi, yüzünün liberalizmin pençesinde en bunalımlı dönemlerini yaşadığı bir zaman diliminde Türkiye'nin yakın tarihinin ekonomik ve sosyal alandaki en başarılı atılımlarına damgasını vurmuştur.

KÜRESELLEŞME ÖZGÜRLÜKÇÜ MÜDÜR?

Buna rağmen, Genellikle iddia edilen ve oldukça yaygın kabul gören anlayış, liberal düzenin, demokrasinin ve özgürlükçülüğün bir önkoşulu olduğu doğrultusundadır. Kısacası, liberalizm eşittir demokrasi gibi bir denklem, gerçekte hiç bir ilgisi olmamasına karşın sürdürülebilmektedir.

Oysa, sunuşumuzun başlangıçlarında, küreselleşmenin yeni bir imparatorluk çağının başlaması anlamına geldiğini bizatihi küreselleşme yanlılarının itiraflarına dayanarak ortaya koymuş bulunuyoruz. Bunlara ek olarak, belirtmek gerekir ki küreselleşmenin ideolojisi olan neoliberalizm, sözcük olarak ifade ettiği anlamın aksine, yeni olmadığı gibi özgürlükçü de değildir.

Öncelikle bilinmelidir ki liberallerin ve neoliberrallerin, ekonomik sosyal yaşamdan devlet çekildiği ve kamusal hizmetler sınırlandığı ölçüde serbest rekabet düzeninin oluşacağı ve işlerlik kazanacağı yolundaki varsayımları, geçerli bir kuramsal temelden yoksun olduğu gibi, asırlardır yaşanmış bulunan tarihsel gerçekler çerçevesinde de doğrulanmış değildir. Serbest rekabet, ancak bazı ders kitaplarında yer almış; gerçek yaşamda gerçeklik kazanmamıştır. Gerçek yaşamda, devlet müdahalesinden ve, kamu kesiminin yönlendiriciliğinden soyutlanmış bir rekabet düzeninin doğal ve kaçınılmaz sonucunun hızlı bir tekelleşme olduğu, kimsenin görmezlikten gelemeyeceği bir tarihsel gerçeklik olarak belirmiştir.

Ekonomik yaşamda sermayenin belli ellerde yoğunlaşması sonucunu veren tekelleşmenin, demokrasiye temel oluşturmanın çok uzağında, demokrasiyi çarpıtıcı ve çoğu kez kâğıt üzerinde kalmasına yol açan sonuçları, değişik dönemler-

de, değişik toplumlarda yaşanan deneyimlerin ortak yanını oluşturmuştur.

Kaldı ki liberalizmin içerdiği özgürlük kavramının, demokrasinin özünü oluşturan özgürlük özlemiyle örtüşmediğinin; tam tersine, çoğu hallerde çeliştiğinin bilinmesi gerekir.

Unutmamak gerekir ki sendika özgürlüğünü yasaklamak üzere 19. yüzyılda yürürlüğe sokulmuş olan tüm yasalar gibi Fransa'da 1791'de yürürlüğe sokulan *Chapelier* yasasının ve İngiltere'de 1799'da yürürlüğe sokulmuş olan *Corresponding Societies Act* ile 1800'de yürürlüğe sokulmuş olan *Combination Act*'in gerekçesi, liberal görüş üzerinde temellenmiş bulunuyordu. Bu yasaların gerekçelerinde, sendika hakkının özgürlükleri sınırladığı, bireysel özgürlük önceliğiyle çelişmeyen tek sözleşme biçiminin bireysel hizmet akdi olduğu savunulmaktaydı.

1970 sonrasında patlak veren ekonomik krizin sonuçları, neo-liberalizmin doğuşunun gerekçesi

olarak kullanıldılar. Gerçekte, neo-liberalizm ile liberalizm arasında özde bir fark yoktur; fark, ortaya çıktıkları tarihsel dönemlerde var olan koşulların aynı olmamasından kaynaklanmaktadır.

Liberalizm, başka pek çok şeyin yanı sıra kamu kesiminin büyümesine karşıydı ve devletin, asgari ölçülerde jandarma ve tahsildar fonksiyonlarıyla sınırlı kalmasında ısrarlıydı; dolayısıyla muhafazakârdı.

Oysa, neo-liberalizm, devletin özellikle Batılı sanayileşmiş toplumlarda sosyal devlet niteliğini kazanmış olduğu ve dolayısıyla, ekonomik ve sosyal yaşamda ağırlıklı bir yer kazanmış bulunduğu bir dönemde ortaya çıktı. Doğası gereği bu yöndeki birikimlere ve kazanımlara karşı çıkması, taşıdığı misyonun öncelikli bir gereği olarak belirdi. Dolayısıyla, bu anlamda muhafazakâr değil; karşı-devrimci bir nitelik sergiledi.

Neo-liberalizmin baş temsilcisi, 1976 yılı Nobel iktisat ödülü sahibi Amerikalı iktisatçı Milton Fri-

edman, ekonomik ve sosyal yaşamda devletin rolünün sınırlanması ve kamu kesiminin ağırlığının azaltılması görüşüne haklılık kazandıracak yönde ikinci bir *"görünmeyen el"*ın varlığından söz etmektedir. Friedman'a göre, *"Politikada, Adam Smith'in görünmeyen eli ile karşıt doğrultuda işleyen bir görünmeyen el... vardır. Yalnızca genel çıkarı sağlamak için çaba sarfeden bireyler, sağlamak istemedikleri bir özel çıkarı sağlamak doğrultusunda yönlendirilirler."*¹³

Dolayısıyla, neo-liberallere göre, kamu kesimini daraltmaktan ve özel çıkar önceliğini sınırsız kılmaktan başka çıkar yol yoktur. Özel çıkara öncelik tanımakta bir sakınca yoktur, çünkü, Adam Smith'in görünmeyen eli, nasıl olursa olsun, özel çıkarı kamusal yarara kanalize etmektedir; buna karşılık, kamusal çıkar önceliğinde ısrar etmek boşunadır; çünkü, nasıl olursa olsun, Friedman'ın

13 Milton and Rose Friedman, **Free to Choose**, Pelican Books. 1980, p. 340.

görünmeyen eli, kamusal çıkarı özel çıkara kanallize etmektedir.

Neo-liberallerin görüşleri "*daha az devlet, daha çok özel teşebbüs*"¹⁴ sloganıyla özetlenir. Neo-liberalizmin bizdeki temsilcilerinin, bunun yerine "*daha az devlet, daha çok halk*" sloganını tercih ettikleri görülmektedir. Bu sloganlarla ortaya konulmak istenen, özel teşebbüse dayalı ekonominin demokrasiyle özdeş olduğu veya onun kaçınılmaz önkoşulu olduğu yolundaki geleneksel liberal görüştür.

Esasen, özel teşebbüsü "*hür teşebbüs*" olarak nitelendirirken anlatılmak istenen de budur. Nitekim, neo-liberal akımın önde gelen isimlerinden Hayek'in "*Esarete Giden Yol*"¹⁵ adını taşıyan kitabında ileri sürülen tez de budur. İddiaya göre, ka-

14 Bkz: **Bir Başka İktisat** (Derleyen: A. Işıklı), İkinci Baskı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 24.

15 F.A. Hayek, **The Road to Serfdom**, Routledge and Kegan, Londra, 1976.

mu kesiminin genişlemesi, kaçınılmaz olarak kolektivist diktaya yol açacaktır.

Gerçekte, bu tür düşünceler, 19. yüzyıl liberaleri tarafından henüz dev uluslararası tekellerin doğmamış olduğu bir tarihsel dönemde ortaya atıldıklarında doğruluklarının tartışılması çok daha zordu. Buna karşılık, günümüzde uluslararası tekellerin dünyasında, devletin alternatifinin, halk olduğunu veya halkın denetimindeki ekonomik girişimler olduğunu söylemek, çok daha az inandırıcı görünmektedir.

Kaldı ki devletin mutlaka ve kaçınılmaz olarak demokrasiyle çelişen bir unsur olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bu noktada, Friedmanizmi, liberal anarşist olarak sınıflandıranların pek de dayanaksız olmadıklarını düşünmek gerekir.

Gerçekte, devlet, demokrasi için bir güvence de olabilir. Bunun için gerekli olan, kamu kesiminin

sınırlandırılması veya devletin ortadan kaldırılması değil; demokratikleştirilmesidir.

Özelleştirmenin demokratikleşme getireceği yolundaki kampanyaların bir diğer yönü de, ekonomide özel mülkiyetin ve serbest rekabetin egemen kılınması halinde, ekonomik kararların tüketicilerin "özgür" tercihlerine dayalı olarak verileceği, dolayısıyla siyasal demokrasiye temel olacak bir ekonomik demokrasinin kurulacağı varsayımına dayanmaktadır. Friedman'ın kitabına "*seçme özgürlüğü*" adını koymasının ardında yatan nedenden de bu olsa gerek.

Oysa, bu anlamda bir serbest rekabet piyasası gerçek hayatta değil, yalnızca bazı ders kitaplarında mevcuttur ve piyasada kararlar, insanların "*özgür*" bir biçimde tezahür eden istençlerinin çok uzağında, parasal güce sahip olanların yönlendirmesine göre belirlenir. Örneğin, bir toplumda çoğunluğun süt gereksinimi olmasına karşın, süt gereksinimi olanlar satınalma gücünden yoksunlarsa, yeterli süt üretimi olmaz. Buna karşılık, ge-

rekli satınalma gücüne sahip olan bira tüketicileri azınlıkta da olsalar, bunlardan kaynaklanan talebi karşılamak üzere bira fabrikası kurulabilir. Bu şekilde alınan yatırım kararlarının, çoğunluğun demokratik tercihlerinin ürünü olduğunu, dolayısıyla bu yolla ekonomik demokrasinin sağlandığını söylemek, elbette ki yanlıştır.

Neo-liberallerin demokrasi ve özgürlük yanlısı olarak görünme konusundaki bu titizliklerine karşın, önerdikleri ekonomik modellerin, tüm dünyada, demokrasinin belli ölçüde sınırlandırılması ve çoğu zaman, Latin Amerika'da görüldüğü üzere askeri diktatörlüklerin kurulması pahasına uygulanabilirlik kazandığı, gizlenmesi mümkün olmayan bir gerçekliktir.

Esasen, zaman zaman, neo-liberalizmin temsilcilerinin bizatihi kendilerinin, demokrasi dışı çözümlerin savunuculuğunu yapmaktan geri kalmadıkları da görülmektedir. Başta Milton Friedman olmak üzere, neo-liberalizmin önde gelen savunucuları, siyasal özgürlüklerin ekonomik büyüme

için bir ayak bağı olduğu, buna karşılık, "*diktatörlüklerin ekonomide büyük patlamaları hayata geçirebildiği*" görüşünde olduklarını gizlemiyorlar.¹⁶

KÜRESELLEME ve SOSYAL DEVLET ARASINDAKİ ÇELİŞKİ

Batılı sanayileşmiş ülkeler, içine düştükleri bunalımı aşmak ve emekçi kitlelerden yükselen talepleri savuşturmak amacıyla 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal devlet kurumlarını hayata geçirmişler ve bundan bekledikleri yararları önemli ölçüde sağlamışlardır.

Kuşkusuz, Batılı egemenlerin sosyal devletin hayata geçmesi yolunda tavizler vermelerinde komünizmin emekçi kitlelere yönelik vaatlerinin cazibesinden duyulan kaygı da önemli bir rol oynamıştır.

16 Bu konuda **Business Week**'te yayınlanan yazılardan alıntılar için bkz: "*Demokrasi ile ekonomi arasında kara kedi mi var?*", **Milliyet**, 3.6.1993.

Sosyal devletin doğuşu, liberal görüşe duyulan güvenin temellerinin sarsılması sonucunda mümkün olabilmıştır. Liberal görüşe karşı, iktisadi doktrinler yelpazesinin çok değişik dilimlerinden 19. yüzyıl boyunca da çok önemli eleştiriler yöneltilmiş; ancak, bunların etkileri vakitsiz öten horoz örneğine benzer sonuçlara varmıştı. Liberal düşünceye karşı eleştirilerin ciddiye alınmaları ve etkili olabilmeleri için pek çok bunalımın ardından 2. Dünya Savaşı felaketinin de yaşanması gerekmiştir.

Sonuçta, vakitli öten horoz rolü İngiliz iktisatçısı Keynes'e düşmüştür. Keynesçi kuram, sosyal devlete yeşil ışık yakacak biçimde yorumlanmış ve bu yönde belirleyici etkiler doğurmuştur.

Bu arada, Keynes öncesi Keynesçileri de unutmamak gerekir. Amerikan devlet adamı Roosevelt bunlardan biridir ve uyguladığı New Deal politikası ile Keynesçi kurama uygun, devletin müdahaleci ve düzenleyici rolüne ağırlık veren bir iktisat politikası sergilemiştir.

Atatürk'ün ekonomik ve sosyal politikasını, sanayileşme öncesi bir toplumda uygulama alanı kazanmış olması dolayısıyla, sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmış olan sosyalist akımlarla tıpatıp benzerlik içinde görmek olanağı yoktur.

Ancak, şurası tartışılmaz bir gerçektir ki Atatürk, 19. yüzyıl liberalizminin Avrupa'yı ne denli felaketlere sürüklediğini çok iyi görmüş; bu nedenle, izlenmesine öncülük ettiği yolun liberalizmden farklı olduğunun altını ısrarla çizmiştir. Bu nedendir ki konuşmalarında, "bizi yutmak isteyen kapitalizme ve bizi mahvetmek isteyen emperyalizme" karşıt bir doğrultuya işaret ederek "emeğiyle geçinen zavallı bir halk" olmanın gerektirdiği bir yapılanmayı hedeflediğini ortaya koymuştur.

Hepsinden önemlisi, altı ok halinde belirlediği hedefler arasına halkçılık, devletçilik ve devrimcilik ilkelerini koymak suretiyle, ekonomik ve sosyal felsefesinin özünü hiç bir tereddüde yer bırakmayacak bir biçimde özetlemiştir.

Böylelikle belirlediği yol, liberalizm ile taban tabana zıttır ve devlet müdahaleciliğinin ve düzenleyiciliğinin önemini Keynes'ten çok önce kavrayıp, hayata geçirmek suretiyle ileri görüşlülüğünü bu alanda da kanıtlamıştır.

Evrensel düzeyde Keynesçiliği tahtından indirmiş; "devleti küçültmek" doğrultusunda çılgınlıklar atarak kamu girişimciliğine ve sosyal devlete karşı bir savaş başlatmış bulunan küreselleşmeciler, bu konuda da öncelikle Kemalizm ile Cumhuriyet ile hesaplaşmak ihtiyacını duyuyorlar.

Küreselleşmenin kaçınılmaz uzantısını oluşturan özelleştirme çabalarından tutunuz, parasız eğitime karşı sürdürülen kampanyalara kadar, küreselleşmenin ayrılmaz sonuçlarını oluşturan her ters adım, ister istemez Kemalizm'in kazanımlarını tahribe yönelmiş oluyor; dolayısıyla, temelinde Kemalizm ruhunun yattığı engellere çarpması kaçınılmaz oluyor.

Böylece, küreselleşmenin demokrasinin yanı sıra sosyal devleti de hedefleyen saldırıları, Kemalizm ile ve onun ayrılmaz bütünleyicisi olan Türkiye Cumhuriyeti ile zorunlu bir hesaplasmayı gündeme getiren ayrı bir unsur oluşturuyor.

Bu nedenledir ki ülkemizde 1994'te 5 Nisan kararlarını alarak neoliberal saldırıya yeni bir dönemeç kazandırmış olanlar adına, "son sosyalist devleti yıktık" açıklamasının yapılmış olması, çok da anlamsız değildir.

SÖMÜRÜNÜN ULUSLARARASILASMASI

70'li yıllarda baş gösteren ekonomik bunalımın üstesinden gelme iddiasıyla dayatılan yeni liberal yeniden yapılanma modelleri, bunalıma çözüm getirememiş; üstelik bunalımın temelinde yatan uluslararası gelir adaletsizliğini büsbütün artırmıştır.

Bugün yeryüzünde daha önceki sömürge dönemlerinin hepsini geride bırakacak ölçüde Güney'den Kuzey'e doğru bir kaynak akımı başlatıl-

miştir.¹⁷ "Böylece 1982-1990 yılları arasında sekiz yılda, yoksullardan zenginlere doğru, yalnızca borç servisleri yoluyla, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika'nın Avrupa'ya yaptığı Marshall yardımlarının sekiz katı tutarında bir gelir transfer edilmiştir.

Yoksul borçlu ülkelerdeki ortalama bir yurttaş, alacaklı bir OECD ülkesindeki ortalama yurttaştan 55 defa daha yoksul olduğundan [bu süreç] taştan kan çıkarmaya benzemektedir.¹⁸

1960'ta, dünya nüfusunun en zengin ülkelerde yaşayan yüzde 20'sinin zenginliği en yoksul ülkelerde yaşayan yüzde 20'sinin 30 katı iken, 1995'te 82 katı olmuştur.¹⁹ Birleşmiş Milletler verilerine göre, dünya nüfusunun en zengin yüzde 20'si dünya gelirinin yüzde 82'sini alırken, en yok-

17 Susan George, **The Debt Boomerang**, Pluto Press, Londra, 1990, s. XVII.

18 Aynı eser, s. XV-XVI.

19 I. Ramonet, **Le Monde diplomatique**, Kasım, 1998.

sul yüzde 20'si yalnızca yüzde 1,4'ünü almaktadır. 1996'da, 358 adet dolar milyarderinin servetlerinin toplamı, yeryüzü nüfusunun en yoksul yüzde 45'inin yıllık gelirlerinin toplamına eşittir.²⁰ Bir başka hesaplama göre, dünyanın en zengin 200 kişinin serveti, iki milyar insanın gelirlerinin toplamından daha fazladır.²¹

Sorunun önemi, uluslararasılaşmış ve her türlü kamusal denetimin dışına çıkmış olan sermayenin, vergi sorumluluğundan kurtulmanın yolunu da bulmuş olmasıyla büsbütün artmıştır. Oysa, Birleşmiş Milletler verilerine göre dünya zenginliğinin yarısını elinde bulunduran 400 milyarderin yüzde 4 oranında vergilendirilmesi mümkün olsa, yeryüzündeki yoksulluk ve sağlık sorunu kökünden çözülmüş olabilecektir.²²

20. Rapport du PNUD (UNDP-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Raporu), 1996, s. 2.

21. Jay Mazur, "Labor's New Internationalism", *Foreign Affairs*, cilt: 79, no: 1, s. 80.

22. *L'Autre Davos*, l'Harmattan, Paris, 1999, s. 97.

Bütün bunların anlamı, sömürgeciliğin değişik kılıklara bürünmüş olarak ve fakat eskisini aratmayacak boyutlarda kabarmış olmasıdır.

Bir başka açıdan bakıldığında, kapitalizmin temel çelişkisinin veya sömürü ilişkisinin ekseninde derin bir kayma meydana geldiğini söyleyebiliriz. Uluslararası düzeydeki gelir adaletsizliği, her bir ulusun kendi bünyesinde mevcut olan gelir adaletsizliğini kat kat gerilerde bırakan boyutlara ulaşmıştır.

Yeryüzünün yoksulları ile zenginleri arasındaki uçurum, işyeri, işletme, işkolu ve hatta ulusal düzeydeki işçi ve işveren arasındaki dengesizliği gölgede bırakacak bir önem ve belirleyicilik kazanmıştır.

Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki tek kutplulaşmış olan dünyada Doğu-Batı çelişkisi de ortadan kalkmış bulunuyor. Böyle olunca, geride kalan ve asıl önem taşıyan çelişki, bilinen ve tarihsel olarak tümüne öngelmiş bulunan çelişkidir.

Bu çelişki, emperyalizm ile mazlum milletler arasındaki çelişkiyi de içeren bir çelişkidir. Bu çelişki, küreselleşmiş olan sermaye ile yeryüzünün emekçi çoğunluğu arasındaki çelişkidir.

KUMARHANE KAPİTALİZMİ

Yeni Dünya Düzeninde sermayenin uğradığı değişiklik, yalnızca tekelleşmekten ve dev boyutlara erişmekten ibaret kalmamıştır. Sermaye, bu nicel değişiminin yanı sıra çok derin bir nitel değişikliğe de uğramıştır.

Hiç bir kamusal ve demokratik denetimin ulaşamayacağı büyüklüğe ulaşan sermaye, zincirlerini koparmış bir canavara dönüşmüş, krdan başka bir öncelik tanımama ayrıcalığını elde etmenin sarhoşluğuyla, yeryüzünde, o borsadan bu borsaya atlayarak, kol gezmektedir. Böylece üretmeyen, iş alanları yaratmayan, ama sınırsız kr elde etme olanağına kavuşmuş bulunan bir sermaye türü ortaya çıkmıştır. Faiz, repo, borsa oyunları, döviz ticareti gibi değişik kılıklarda orta-

ya çıkan faaliyetlerin ürünü olan bu sermaye türünün ortak özelliği spekülâtif olmasıdır.

Keynes'in yıllar öncesinden işaret etmiş olduğu ve "*casino capitalism*" (kumarhane kapitalizmi) olarak isimlendirdiği bu durum, günümüzün reddedilmez ve belirleyici bir gerçekliği haline gelmiş bulunuyor.

Kumarhane kapitalizminin temel özelliği, spekülâtif kazançların giderek ağırlıklı bir yer kazanmasıdır ve bugün de görünen bundan başkası değildir. Yeryüzünde her gün 2000 milyar dolar para el değiştirmekte, bu miktarın ancak yüzde 5'i reel mal ve hizmet alışverişi için yapılmaktadır; geri kalan tümü spekülâtif harcamalara gitmektedir.²³ Dünya'daki tüm ekonomik faaliyetin dörtte birinden fazlası 200 tane işletmenin elinde bulunmaktadır. Ancak, bu 200 işletme, dünya faal nüfusunun yalnızca yüzde 0,75'ine iş olanağı sunmaktadır.²⁴

23 L'Autre Davos, age, s. 96.

24 I. Ramonet, Géopolitique..., age, s. 61.

Ülkemiz, bu evrensel ölçekli dönüşümün dışında değildir. İstanbul Sanayi Odasının her yıl yenilediği anket araştırmasının sonuçlarına göre, İstanbul'daki en büyük 500 firmanın toplam gelirleri içinde "sınai faaliyet dışı kazançların" (yani, spekülâtif kazançların) payı, yüzde 90'a yaklaşmıştır.

Spekülâtif kazançların diğer kazanç türlerini ezip geçen bir büyüme göstermesi, sınai sermaye kesiminden de bazı feryatların yükselmesine yol açacak boyutlara varmıştır. Nitekim, bu kesimin önde gelen temsilcilerinden Halit Narin'in, 28 Kasım 1998 tarihinde gazetelerde yer alan açıklamasında, 6 en büyük bankanın 6 aylık kârlarının toplamının, 100 en büyük şirketin yıllık kazançlarının toplamından daha büyük olduğunu ifade ettiğini görmüş bulunuyoruz.

Kaynağı üretim olmayan bu tür kazançlar nereden karşılanmaktadır? Bu sorunun yanıtını görmek için 2000 yılı bütçesine kabaca bir göz atmak yeterlidir.

2000 yılı bütçe rakamlarına göre, yıllık gider toplamının yüzde 45'i faiz ödemelerine ayrılmıştır. Vergi gelirlerinin neredeyse tamamına yakını faiz ödemelerine gitmektedir. Bütün bu gerçeklere karşın, gene de "kara delik" olarak nitelendirilenler, bütçeden yalnızca yüzde 6'lık bir pay alan sosyal güvenlik kurumları olmaktadır.

Spekülatif kazançların böylesine büyük bir pay oluşturmaları, geleneksel bölüşüm tablosundan ciddi biçimde ayrılan bir durum ortaya çıkarmıştır. Günümüzdeki sömürü ilişkisi üzerindeki etkileri bakımından, 19. yüzyıldan miras kalan toplu pazarlık, grev gibi mekanizmalar büsbütün yetersizleşmektedir. Artık, yaratılan değerden en büyük ve kayda değer payı alanlar genellikle toplu pazarlık masasında yer almamaktadırlar. Onlar, çoğu zaman ülke içinde de değillerdir. Çünkü, yaratılan değerden en büyük payı alanlar, işçi-istihdam eden işveren konumundaki sermayedarlar değildir. Kumarhane kapitalizmi koşullarında aslan payını alanlar, spekülatif kazanç sahipleri ol-

maktadır ve onları, geleneksel mücadele yöntemleriyle, gelirin yeniden dağılımı sürecine dahil etmek olanağı yoktur.

Kumarhane kapitalizminin doğuşunun en önce ve en belirgin bir biçimde kendisini gösteren bir diğer sonucu da işsizliktir. Üretmeden, istihdam yaratmadan kazanmanın yollarını bulan sermaye, kanını emdiği canlıların ortasında kanatlarını boşluğa geren bir yaratık gibi büyürken, etrafındaki işsizleşen ve yoksullaşan kitlelerin sayısını hızla büyötmektedir.

Bu durum, yalnızca acımasız krizlere sahne olan Latin Amerika veya Uzak Doğu ölkelerini değil, metropol ölkelerini de kapsayan bir yaygınlık kazanmıştır. İşsizlerin sayısı, OECD ölkelerinde 40 milyonu aşmıştır. OECD ölkelerinde, 1970-1996 yılları arasında, nüfus artışı hemen hemen sıfır düzeyindeyken işsizlerin sayısı üç kat artmıştır.

ABD'de işletmeler, rekabet koşullarını düzeltmek gerekçesiyle, çalıştırdıkları işçi sayısında büyük ölçekli kısıntılara gitmektedirler. Hiç işçi çıkarmamakla ün yapmış olan IBM, bir çırpıda 40 000 işçinin işine son vermiştir. Fransa'da 1996'da her ay işine son verilenlerin sayısı 35 000'i aşmıştır.²⁵ Bazı ayrıcalıklı çalışanlar için ömür boyu istihdam garantisi sağlayan Japon işletmecilik modeli, tarihe malolmuştur.

19. yüzyıl kapitalizmi, geniş yığınları proleterleştirmiş; emeğinden başka satacak şeyleri olmayanların oluşturduğu bir işçi sınıfının doğuşuna ortam hazırlamıştı. Öyle görünüyor ki yeni bir bin yılın eşiğinde boy vermekte olan kumarhane kapitalizmi, insanlara, emeklerini dahi satmak olanağı tanımayan bir dünya sunmaktadır.

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE SENDİKACILIK

Halkımızın bir sözü vardır: "Et kokarsa tuz var; tuz kokarsa ne var?" denilir.

25 I. Ramonet, *Géopolitique...*, age, s. 63.

19. yüzyılın büyük düşünürleri, sendikaları, yalnızca kapitalizmin ortaya çıkardığı sorunların çözümü için değil; kapitalizmin son bulması için de gerekli ve kaçınılmaz ilk adımlar olarak görmekteydiler.²⁶ Yeni Dünya Düzeni koşullarında, sendikaları bu görevlerini yapamayacak konuma indirgemek yönünde bazı nedenler ortaya çıkmış görünüyor.

Yeni Liberal iktidarlar, uyguladıkları yapısal uyum politikalarıyla işsizliği görülmemiş ölçülerde artırırlarken, sendikaları baskı altında tutmak ve zayıflatmak konusunda da etkin bir silaha kavuşmuşlardır. Yeni liberal politikaların uygulandığı her yerde sendikalı işçi kitlesi, sendikasız düşük

26 "[Sendikalarda] gerçekte söz konusu olan; görünüşte söz konusu olandan -yani, ücretin belirlenmesinden- ibaret olsaydı ve sermaye ile emek arasındaki mevcut ilişkiler ebedi olsaydı, bu birleşmeler gerçeklerin zorunluluğu karşısında başarısızlığa uğradı. Fakat onlar işçi sınıfının birleşmesine ve sınıf çatışmalarıyla birlikte eski toplumun tümüyle yıkılmasının hazırlanmasına hizmet ederler." Karl Marks, *Travail salarié et capital* (1891), Pekin, 1982, s. 82.

TÜRK-İŞ

Bilgi Merkezi

ücretle çalışmak veya sendikali kalmakta direnerek işsiz kalmak arasında bir tercihe zorlanmıştır. Bu çaresizlik ortamı sayesinde ki Reagan, hava trafik kontrollerinin grevini, Demir Leydi de Arthur Scargill'in önderliğindeki madencilerin genel grevini başarısızlığa uğratarak sosyal devlet karşıtı politikalarının yolunu açmışlardır.

Sendikali işçi kitlesi üzerindeki ekonomik baskılar, ülkelerin koşullarına göre değişen başka bazı yöntemlerle eşlenmiştir. Latin Amerika'da örnekleri görülen diktatörlük rejimlerine özgü uygulamalar ve cinayetler, bu yöntemlere dahildir. Bizde bu durumun örnekleri 12 Eylül uygulamalarında doruğa ulaşmıştır.

Ayrıca, 12 Eylül öncesinde DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in, daha yakın tarihlerde TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Şemsi Denizler'in öldürülmeleri ve 1 Mayıs 1977 katliamı gibi olaylar, sendikalar üzerindeki baskıcı uygulamaları bütünlemiştir.

Sovyet sisteminin çökmesinin ve dünyanın tek kutuplaşması olarak ifade edilen koşulların da egemen sınıfların sendikalar karşısında izledikleri politika üzerinde yansımaları olmuştur. Kabul etmek gerekir ki geçmişte Bolşevik devrimini Dünyaya ve özellikle de Batıya ihraç etme yönündeki çabalar, Batılı ülkelerin kapitalistlerini ve onların güdümündeki iktidarları derinden etkilemiştir. Batılı egemenler, kapılarını çalan devrim tehlikesinden kurtulabilmek için işçilerinden yükselen talepler karşısında daha tavizkâr olmak yolunu seçmişler; böylece, sosyal devletin doğuşu karşısında daha az engel oluşturan bir tutum izlemek zorunda kalmışlardır.

Sendikacılık da bu çerçevede içinde yerleşiklik kazanabilmiştir. Üstelik, en belirgin örnekleri Amerikan sendikacılığının yakın tarihinde bolca görüldüğü üzere, sendikalar çoğu zaman uluslararası düzeyde Batılı egemenlerin anti-komünist mücadelelerinin bir aracı olarak işlev görmüşlerdir.

Dolayısıyla, Sovyetlerin çökmesinin Batılı egemenlerin sendikalara ihtiyacının ve hoşgörüsünün sınırlarını daraltan sonuçlar doğurmuş olması doğaldır. Bu durumu, Türkiye'nin NATO'nun ileri karakolu olarak taşıdığı önemin ortadan kalkmasına benzetebiliriz.

Bütün bu nedenlerin sonucu olarak, İsveç, Danimarka gibi bir kaç ülke hariç tutulacak olursa, sendikalaşma oranındaki düşüşün genel bir eğilim olduğunu söyleyebiliriz. Sendikalaşma oranının (sendikalı işçi sayısının toplam işçi sayısına oranı olarak) 1980-1994 yıllarında Avustralya'da yüzde 48'den yüzde 35'e, Fransa'da yüzde 18'den yüzde 9'a, Hollanda'da yüzde 35'den yüzde 26'ya, İngiltere'de yüzde 50'den yüzde 34'e, ABD'de yüzde 22'den yüzde 16'ya düştüğü görülmektedir.²⁷

Ülkemizde de, Çalışma Bakanlığı verilerine göre, sendikalı işçi sayısının sigortalı işçi sayısı-

²⁷ OCDE (OECD), *Perspectives de l'Emploi*, Juillet 1997, Paris, 1997, s. 78.

na oranı 1980'den günümüze gelinceye kadar, genelde yüzde 50 civarındayken yüzde 16'ya kadar düşmüştür. Bu oran, kamu kesiminde yüzde 80'den fazlayken yüzde 60'ın altına, özel kesimde ise yüzde 30'a yakınken yüzde 6 civarına düşmüştür.²⁸

Sendikacılık, uluslararası düzeyde, Yeni Dünya Düzenine başlıca üç ayrı eğilim halinde kümelmiş olarak girmişti.²⁹

Bunlardan birincisi DSF(Dünya Sendikalar Federasyonu- WFTU) tarafından temsil edilmekteydi. Esas olarak Sovyet sendikalarıyla Sovyetlere bağlı ülkelerin sendikalarının ve Batı'nın komünistlerin denetimi altında bulunan bazı büyük sendika merkezlerinin katılımıyla oluşan DSF, Sovyetlerin çöküşüyle ve Doğu Blokunda ilk örneği Polonya'da ortaya çıkan, Dayanışma Hareketi tü-

28 '97-'99 petrol-iş, s. 713.

29 Bkz. A. Işıklı, "*Uluslararası Sendikal Örgütler*", Cahit Talas'a Armağan, MB Vakfı Yayınları: 9, Ankara, 1990, s: 293-310.

ründen oluşumların etkisiyle neredeyse silinme noktasına varacak ölçüde zayıfladı.

Öte yandan, DSF bünyesinde yer alan ve önemli ölçüde komünistlerin denetimi altında bulunan İtalya'nın büyük sendika merkezlerinden CGIL, DSF'yi 1973'te toplanan 9. Kongresinde terk etmişti. Fransa'nın en büyük sendika merkezi de komünist ağırlıklı CGT de DSF'den ayrılmış ve 16 Mart 1999'da ASK (Avrupa Sendikalar Konfederasyonu – ETUC) üyesi olmuştur. CGT, UHİSK(Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu-ICFTU) üyeliğı için de başvurmuş olmasına karşın, bu başvuru henüz karara bağlanmamıştır.

Bu gelişmelerin sonucunda zayıflayan DSF'nin 25-28 Mart'ta Yeni Delhi'de yapılan Kongresi, bazı Hintli, Arap, Latin Amerikalı, Rus sendikalardan oluşan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Diğer merkezi oluşturan ve başlangıçta Hristiyan sendikaları bünyesinde toplayan DEK (Dünya Emek Konfederasyonu-WCL,CMT)³⁰ bünyesindeki laikleşme eğilimi, 1960'lı yıllarda başlamıştı. Hristiyan sendikacılığın varlık nedeni kazanmasında, komünizmin yayılması karşısında Hristiyanlıktan yararlanma eğilimlerinin ağır bastığı bilinmektedir. Dolayısıyla, Yeni Dünya Düzeni koşullarında, "yeşil kuşak" teorisi gibi, Hristiyan sendikacılık akımının da önemli bir varlık nedenini yitirdiği düşünülebilir.

Bu iki merkezin zayıflamakta olmasına karşın, UHİSK (Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu-ICFTU) görece olarak gelişen veya en azından varlığını koruyan bir merkez niteliğindedir. UHİSK'nun üzerinde giderek Amerikan sendikalarından çok, Batı Avrupa sendikalarının ağır bastığını söyleyebiliriz.

30 Bu örgütün adı, daha önceki çalışmalarda DİK (Dünya İş Konfederasyonu) olarak tercüme edilmişti.

Ülkemizden TÜRK-İŞ, 1960'dan bu yana UHİSK üyesidir. TÜRK-İŞ 1988'de ASK'a da üye olmuştur. DİSK ise 1985'te UHİSK ile birlikte ASK üyeliğine de kabul edilmiştir. 1997'de KESK ve Hak-İş, hem UHİSK'na ve ASK'a üye olmuşlardır. Hak-İş'in üyeliği, tüzüğüne laiklik ilkesini koyma taahhüdünde bulunması sonucunda mümkün olabilmektedir.

UHİSK'nun, 3-7 Nisan 2000 tarihinde toplanan kongresinde "küreselleşme ve dayanışma" teması ağırlıklı bir yer tutmuştur ve, "sosyal adaletin küreselleşmesi" söyleminin vurgulandığı bir platform olarak işlev görmüştür.

Genel olarak sendikacılık hareketinde görülen bu değişmelere ek olarak, Yeni Dünya Düzeni koşullarında yeni bazı arayışların varlığından da söz edilebilir. Bu çerçevede "korporatist işlevsellikten bağımsız toplumsal güce" doğru "yeni enternasyonalizm" eğilimlerinin varlığına işaret edi-

lebilir.³¹ Ancak, bütün bu gelişmelerin, Yeni Dünya Düzeninin emek ve demokrasi karşıtı yönde dönen çarklarını etkileyecek güce eriştiklerini söylemenin uzağında bulunduğumuz da bir gerçektir.

Dünyanın kaderinin belirlenmesinde Batı sendikacılık hareketinin önemi yadsınamaz. Ne var ki Batı sendikacılık hareketi, tarih boyunca bir sapmadan bir başka sapmanın çıkmazına yuvarlanarak zaman geçirdikten sonra, şimdi de Blaireci "yeni sol"un veya Avrupa merkezli bir başka eğilimin yörüngesine girmekten başka bir şey yapabilecek güce sahip görünmemektedir.

Bu nedenledir ki çoğu zaman, Batılı sendikaların yoksul ülkelerin emekçilerinin sorunlarına olan ilgileri, kendi Batı merkezli çıkarlarının gözetilmesi amacının üstüne çıkamamaktadır. Örneğin, başka ülkelerdeki düşük ücretlere veya çocuk iş-

31 Metin Özügürlü, "Sendikacılık Hareketinin Krizi ve Yeni Gelişmeler", *SBF Dergisi* (basılmakta).

çi istihdamına karşı çıkmaları, rakip ülke mamullerinin fiyatlarının artması yüzünden kendi ülkelerindeki üretimin daralmasını ve işsizliğin artmasını veya kendi ülkelerindeki sermayenin ucuz emek peşine düşerek kaçmasını önlemek gibi amaçlarla sınırlı kalmaktadır. Buna karşılık, kendi dışlarındaki ülkelere dayatılan ve işsizliğin de her türlü sömürünün de gerçek kaynağını oluşturan yeni liberal politikalara karşı aynı duyarlılığı ve tepkiyi gösterdiklerini görmek mümkün olamamaktadır.

Oysa, meselenin özü, Batı sendikacılığında, Dünya emekçileriyle içtenlikli ve etkin bir dayanışma kurma yolunda yeterli bilincin oluşmasıyla derinden bağlantılıdır. Unutmamak gerekir ki 1970'li yıllardan bu yana süregelen bunalımın temelinde de ve dolayısıyla Batı'da sosyal devlet ile demokrasi arasındaki konsensusun çökmesinde de belirleyici olan gerçek, yoksulluk ve adaletsizlik içinde yüzen bir dünyada, Batı toplumlarını birer refah adacığı olarak yaşatmanın olanaksızlığıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

1. Yılların çileli birikimleriyle oluşturulmuş bulunan kamu mallarını satarak hiçbir soruna çözüm bulunamaz. Bu yolda ısrar edilmesi, sorunları çok daha ağırlaştıracaktır. **Özelleştirmelerin şiddetle ve kesinlikle karşısındayız.** Özellikle, **sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik** alanlarında değişik isimler altında gerçekleştirilen özelleştirmelerin söz konusu alanlarda tam bir çöküş anlamına geldiğinin bilincindeyiz.
2. Yalnızca, özelleştirmelere karşı çıkarak özelleştirme yönündeki gidişi durduramayız. Kamunun **daha demokratik ve daha sosyal adaletçi bir yapılanmanın** ana unsuru olmasını sağlamak da emekçilerin ve en başta da örgütlü emekçilerin görevi olmalıdır.
3. İşçiler ve sendikalar **tüm emekçi kesimlerin yararına olan amaçlar** doğrultusunda

mücadele ettiklerini, herkese anlatmalıdırlar. Sendikasız emekçiler, özelleştirmenin sendikalıların ayrıcalığına son vermek için gerekli olduğu yolundaki propagandaların tutsağı olmaktan kurtarılmalıdırlar.

4. Her şey önce yozlaştırılmakta, sonra da bu yozluk, halk yararına atılımları ve birikimleri tahrip yolundaki politikalara dayanak yapılmaktadır. Özelleştirme, pek çok kesime bu yolla kabul ettirilebilmiştir. Bankaları ve ekonomiyi siyasetten arındırma iddiasının, son zamanlarda yoğunlukla tekrarlanması da benzer bir durum oluşturmaktadır. **Bizler, uluslararası sömürücü çevrelerin emrindeki siyasete karşıyız; ancak, emekten ve halktan yana bir siyasetin oluşumu yönündeki siyasal sorumluluklarımızın gereklerini yerine getirmekte sonuna kadar kararlıyız. Tüm ekonomik kararların halktan yana bir siyasetin ürünü olması yolundaki kararlığımızdan vazgeçemeyiz.**

5. Halkımız, yararlanmadığı bir dış borcun yükü altında ezdirilmektedir. **Borçtan kimler yararlandıysa onlar ödemelidir.** Borçların ödenmesini de kalkınmayı da karşılayacak kaynak vardır. Bunun için ona buna el açmaya ve bu yüzden ulusal çıkarlarımızdan tavizler vermeye gerek yoktur. Halkın alın terinin ve göz nurunun ürünü olan, ancak dar bir ayrıcalıklı kesimin istifadesinde bulunan değerlerin servet vergisi yoluyla halk için vergilendirilmesi, ergeç, reddedilmesi mümkün olmayan bir zaruret olarak ülkemiz gündemine gelecektir.
6. Türkiye, uluslararası sermayenin at oynattığı bir kumarhane olmaktan kurtarılmalıdır. 22 Şubatta görüldü ki uluslararası sömürücüler, birer yıl ara ile dayattıkları sözde kurtarma reçeteleri sayesinde bir çırpıda ülke zenginliğinin %40'ını çarpıp götürmüşlerdir. Bu ülke bizimdir. **Bizim iş-**

gücümüzün karşısına aşılmaz vize duvarları dikmiş olanlar, ellerini kollarını sallayarak ülkemize sermaye sokup, kat kat fazlasını geri çekmek ayrıcalığına sahip olmamalıdır. Sermaye ve döviz kontrolü doğal ve kaçınılmaz bir görevdir.

7. **Avrupa Birliği'ne girmek hayaliyle, Sevr tahrikçiliğine alet olamayız.** Ülkemizde demokrasiye de, insan haklarına da gerçeklik kazandıracak olan, öncelikle biziz. Demokrasiyi ve insan haklarını her zaman, her yerde tahrip etmiş olanlar, uluslar arası sömürgeciler ve onların hizmetinde olanlardır. Demokrasi ve insan hakları, onların sayesinde değil; onlara rağmen, korunacak ve geliştirilecektir.

8. Avrupa, anlaşmalarla taahhüt ettiği serbest dolaşım hakkımızı tanımazken, biz Gümrük Birliğine girmekle tek taraflı olarak tüm kozlarımızdan ve avantajlarımızdan vazgeçmiş bulunuyoruz. Gümrük Birliği

anlaşmasını iptal etmek ve **Gümrük Birliğinden derhal çıkmak zorundayız.**

9. **Dış ilişkilerimizi Avrupa Birliği kapısına kilitleyemeyiz.** Başta komşularımız olmak üzere, tüm ülkelerle çıkarlarımızla çelişen tüm bağlardan kurtulmuş olarak özgürce ve barış ve dostluk temelinde ilişkiler kurmalıyız.
10. **Emekçi halkın birliğine hiçbir şey gölge düşürmemelidir.** Halkı birbirine düşman yapmayı amaçlayan ve esas çelişkiyi örtüleyen bir takım yapay çelişkilerin oluşturulmasına hizmet eden, her türden ırkçı tahriklere ve din sömürüsüne inançla ve kararlılıkla karşı çıkmalıyız.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

1 9 9 2
338.9 İŞİ 2001